

DESCONCERT DEL PRESENT

ANTONI PUIGVERD

Aquesta pretén ser una reflexió sobre l'estat de desconcert que tanta gent sent avui dia. Vivim un present molt estrany i molt difícil d'entendre. Un temps de crisi, és a dir, de canvi. Sabem d'on venim, però no sabem on anem. Segurament, d'aquí a cent o dos-cents anys, els historiadors explicaran molt fàcilment (com fem nosaltres quan parlem d'èpoques reculades) la nova societat que ara estem conformant. Potser no acabarà sent una societat tan desballestada com ara tenim tendència a percebre-la, però el fet és que nosaltres estem barrejats, confosos amb els canvis, sense distància. Se'ns han trencat massa seguretats que heretàvem del passat i això ens inquieta, ens deixa sense certeses, ens produeix malestar.

Ara bé, el malestar o desconcert que percebem no són pas gratuïts: el canvi que s'està produint en el nostre món no és un canvi qualsevol. No és només un canvi d'època: és un canvi de civilització. El món que resultarà de tots els canvis que ara s'estan produint no tindrà res a veure amb el que hauréu abandonat.

Però, abans d'espantar-nos i fer els apocalíptics, potser que intentem fer-nos càrrec exactament de tot el que, del vell món, ara mateix s'esquerda. Farem una mena d'aplec de "factors de crisi". En això consistirà la conferència: en una mena de quadre analític, ordenat per àmbits. I vindrà a ser com aquell full amb el resultat de l'analítica de sang que portem al metge. El metge serà cada un de nosaltres, que traurà del resultat de l'analítica, les conclusions que li semblin pertinents.

1. Mai més no tornarem a casa

Començarem, a manera de marc, amb una afirmació del sociòleg de moda Zygmunt Bauman: "Mai més no ens trobarem a casa". Aquest és el primer element del desconcert actual. El que més despista, desassossega i deixa perplex: ha desaparegut la visió del territori com a "casa familiar".

No es troben ni es trobaran més a casa els que surten del seu país per fer turisme. Ni tampoc els indígenes que es beneficien del turisme. Ni els immigrants que han hagut de sortir del seu

país buscant millors horitzons. Ni els autòctons de les societats que necessiten immigrants per mantenir el sistema econòmic o la piràmide de les pensions. Tothom és estrany al lloc on resideix; o bé s'hi troba estrany. Estranyats per les transformacions de la nostra terra natal o bé estranyats en la nova terra. Ha desaparegut la possibilitat d'un espai geogràfic que sentíem com a propi. Ara els espais són de tothom i de ningú. Aquesta pèrdua de la territorialitat familiar és el canvi més obvi i visible d'una cultura humana que durant mil·lennis havia mantingut la dialèctica entre "casa" i "estrangeria", entre "dins" i "fora". Una tradició tan antiga com aquesta, no es trenca amb facilitat; ni es fa sense costos molt alts.

Els canvis que sobre el paisatge es produeixen a causa de les modernitzacions i infraestructures també ens deixen sense "punts de referència". El resultat dels fenòmens migratoris, turístics i de la modernització és l'orfandat: la forta consciència d'orfandat dels individus d'avui dia.

Aquesta orfandat augmenta i s'exaspera a causa d'altres factors.

2. La crisi de les grans cosmovisions

Després del fracàs del comunisme i de l'esgotament o les impotències de la socialdemocràcia, amb la crisi econòmica mundial fracassa també el liberalisme, que ha trencat en els últims anys les convencions pròpies, les regles. Els economistes i polítics proposen sortides a la crisi financera sense saber si funcionaran o no. És molt perceptible

la impressió que l'economia va sola, al marge no ja dels interessos dels consumidors i productors, sinó també dels governs nacionals i fins i tot de les grans corporacions econòmiques. Les mateixes democràcies semblen estar en crisi: els escàndols per corrupció que estan a l'ordre del dia no són casuals. Xoquen els poders executiu i judicial. Treuen el cap els populismes. La violència gratuïta augmenta. El terrorisme canvia de cara, però va guanyant espais a tot arreu. Tot el que semblava fort, s'està perdent. El sistema vacil·la i la confiança en el sistema cedeix.

3. La impotència de l'estat modern

No és, per ventura, l'estat modern el que està en crisi? L'estat ha quedat antiquat per fer front als reptes i necessitats de la globalització. El diner sembla haver-se convertit en el nostre temps en un poder autònom, sense control. Fins i tot d'aquells que en major nombre el posseeixen. Com que també el planeta entra en crisi per causa de l'acció humana (i de l'augment de la població), és evident que necessitem un poder global. Sabem que la recepta hauria de ser un poder global que s'enfrontés als problemes planetaris: seguretat, globalització econòmica, degradació climàtica. Però també sabem que aquesta recepta no és possible, només és una utopia. No hi ha un estat o poder global. Ni hi serà en els propers anys. Al contrari: diríem que el món es fragmenta més que mai, per decadència dels EEUU, per emergència de nous eixos de poder: a Xina, Índia o Brasil. Els problemes (econò-

mics, de seguretat o ecològics) no troben una solució, perquè cada estat per ell mateix és incapaç de fer-hi front.

4. El Col·lapse del Progrés

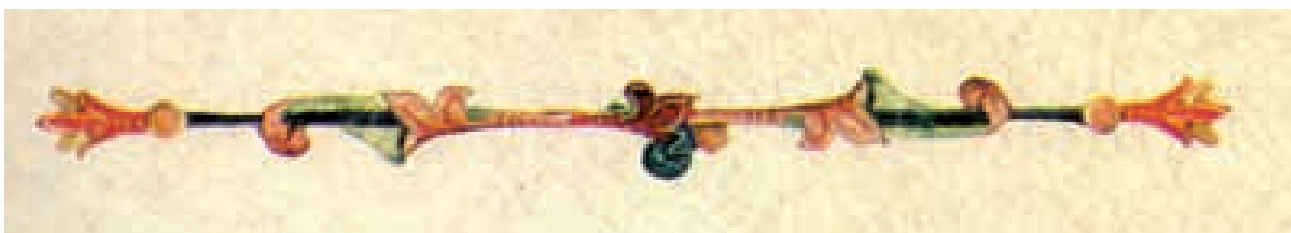
D'alguna manera, tot el que hem dit anteriorment posa de relleu un fenomen que, si bé no afecta potser al pensament general, sí que té a veure amb el desconcert actual en la mesura en què expressa el col·lapse de les ideologies del progrés. I és que la pregunta inevitable quan parlem de progressisme és la següent: quin és el subjecte social del progrés? No és una pregunta només pròpia de sociòlegs refinats, sinó que afecta al moll de l'os de la idea de progrés: quina és la classe social que necessita o exigeix el canvi social? La dialèctica de la història que plantejava el marxisme oferia una resposta molt clara a aquesta pregunta: la classe obrera. En tant que sector majoritàriament desfavorit, els obrers i menestrals, els que no posseïen bens productius i només podien vendre la seva força de treball, eren el subjecte del canvi, eren els protagonistes d'una via cap a un ordre social més just. Aquesta visió era compartida per revolucionaris i moderats: la socialdemocràcia no es proposa fer una revolució, però si una política de redistribució social a través dels impostos. Aquest esquema que ha estat vigent durant dècades s'ha esmicolat en els últims

anys perquè aquell subjecte social s'ha fragmentat en mil bocins. Bocins que són contradictoris entre ells (pot donar-se el cas, per exemple, que un pare i un fill de la mateixa família tinguin interessos socials contraposats: el xoc generacional és avui dia gairebé més important que el xoc social).

5. On és avui el canvi?

Però és que no és només el subjecte social del canvi el que s'ha fragmentat o diluït, és que la mateixa idea de canvi, és a dir de progrés, està en crisi. Què és avui el progrés? I què és avui el conservadorisme? Ecològicament són conservadors els progressistes. Econòmicament són transgressors els liberals. Amb aquest dos últims exemples n'hi ha prou per fer-se càrrec que el motor dels canvis tal com els havíem entès durant tot el segle XIX i bona part del segle XX no funcionen a l'hora de pensar el present i el futur. Els interessos de cada fragment són sovint oposats a un altre. No hi ha interessos comuns en les societats, que tendeixen a un combat constant i, consegüentment, a un constant mal humor.

Aquest col·lapse dels instruments i de les visions socials que havien dominat fins ara, la crisi de l'estat modern i la impotència davants dels fenòmens econòmics i ecològics del nostre temps, fomenten les nostàlgies del món antic, un món més ordenat, més clar i més estable: on tothom tenia clar on estava i quins eren els seus interessos. Uns defensaven l'ordre injust i els altres maldaven per transformar-lo.

El rebrot de les velles identitats és fill directe d'aquesta nostàlgia d'una societat homogènia i clara.

En el cas àrab (fonamentalisme agressiu), el rebrot identitari és molt visible però també ho és en les velles tradicions europees: neoreligiositat identitària, nacionalismes agressius o defensius...

6. El fracàs de l'humanisme

El segon gran fenomen que suscita desconcert forma part de l'àmbit de les humanitats. Em refereixo al fracàs de la cultura.

El fracàs de la cultura com a instrument d'humanització és un fet inqüestionable. Les nostres societats han aconseguit un màxim nivell d'alfabetització i d'escolarització. La culturització de la població ha avançat prodigiosament en menys d'un segle, però la barbàrie continua: la cultura no salva de la barbàrie.

Això ja ho havíem constatat en els camps de concentració nazi. Aleshores ja es va veure que el gran nivell cultural dels alemanys no els feia millors que altres europeus més analfabets, sinó al contrari: els feia més susceptibles a la corrupció moral absoluta. Em refereixo a l'exemple, tan tòpic com tristament cert, de les melodies de la música de Mozart o Beethoven barrejant-se, als camps de concentració, amb el fum dels jueus que eren eliminats en massa als forns crematoris.

La cultura com a instrument d'humanització no ha reeixit i això deixa en situació de nuesa tota la tradició humanística que donava per fet que la cultura seria un vehicle de civilització, de millora de la condició humana.

Aquella idea que el poeta Joan Maragall va defensar després de la Setmana Tràgica receptant cultura i pa per als obrers ressentits i revoltats, ha resultat un brindis al sol. Els sectors populars d'Occident fa dècades que tenen pa i tenen cultura, però la societat no ha progressat des d'un punt de vista ètic o moral: al contrari, s'han perdut els vells valors tradicionals i no han estat substituïts per res més que l'avidesa i la confusió de la felicitat amb els petits plaers que ofereix el consum.

7. El triomf de les audiències

Això ens porta a revisar el dilema que es va plantejar Umberto Eco en aquell famós llibre *Apocalíptics i integrats en la cultura de masses*. Davant la por que tenia la cultura acadèmica en els anys setanta de ser escombrada, aigualida o bandejada pels nous i potentíssims instruments de la cultura de masses (instruments com ara el còmic, la televisió o la música pop molt menys potents que els d'ara), Eco suggeria que la nova cultura de masses seria un bon instrument per popularitzar i fer arribar a nous sectors socials el llegat de la tradició humanística.

Certament: Eco ha portat a la pràctica personalment, mitjançant els seus llibres, aquestes teories, que li van reportar grans èxits. Però el seu diagnòstic era massa optimista. És un fet que els instruments de cultura de masses (reforçats ara amb Internet i amb totes les tecnologies digitals hagudes i per haver) han escombrat completament el cànon cultural i han imposat l'audiència, és a dir el guany econòmic, com a única pauta de valor cultural.

Des d'aquest punt de vista, també l'humanisme ha fracassat. Els valors que atresorava ara són menystinguts per les audiències i per les indústries culturals, que no els deixen pràcticament espai per influir en la vida social.

8. L'imperi de les emocions

La Il·lustració, que entronitzava la Raó, ha deixat pas a un nou imperi: el de les emocions. L'irracionalisme domina totes les manifestacions de la vida social i pública. El cinema ha d'emocionar, la sèrie televisiva per tenir èxit també. El cantant, l'escriptor, el pedagog, tothom ha de tocar la fibra per ser tingut en compte. Naturalment també el polític, també l'intel·lectual, tot allò que necessita acceptació pública ha de buscar el pessigolleig emocional per ser acceptat. Fins i tot àmbits en els quals és imprescindible la racionalitat i el mètode científic, com és ara el de la medicina, són combatuts mediàticament per una nova onada de superstició més o menys disfressada d'alternativitat que, aprofitant els límits de la ciència mèdica, progressa a base de suscitar sentiments i emocions: se sospita de la ciència i s'argumenta a favor de les fantasies.

En un altre ordre de coses, però en la mateixa direcció, cal avaluar el fetixisme de la multiculturalitat que, per relativisme cultural (i en realitat per paternalisme emocional) afavoreix una mena de retorn a les posicions tribals d'èpoques remotes.

Un altre fenomen vinculat a la crisi de la raó és el que Magnus Enzensberger anomena "Perspectives de guerra civil": la moda de la violència gratuïta, la violència que no necessita justificació política, ideològica, ni de cap mena. Més que una moda, el prestigi social de la violència revela la desregulació d'una

norma civilitzadora que va costar molt de guanyar. Donàvem per fet que les relacions humanes havien d'establir-se sobre bases civilitzades i no sobre comportaments bàrbars, però aquesta suposició ha entrat en crisi.

9. La vida com una línia de punts

Si fins ara hem analitzat fenòmens socials, fixem-nos ara en la percepció de la vida individual. Ho farem parlant de la tesi més coneguda de Zygmunt Bauman. La condició líquida de l'època actual. Tot allò que (per bé i per mal) abans era sòlid i t'hi podies agafar o ho podies combatre, ara és fluid, canviant, incert, imprecís, fragmentat, desconnectat del passat i el futur. Així és la nostra vida, feta segons descriu Bauman, de petits puntets vitals, que no formen cap seqüència lògica, ni cap camí.

Dominats per constants incitacions a canviar el que ja teníem.

Empesos a viure sense parar noves experiències afectives, a transformar incessantment el nostre aspecte físic, a expressar constantment opinions sobre el que passa i a jubilar els punts de vista que teníem.

Obligats a desxifrar nous codis tecnològics, a reemplaçar abans que ens hi hàgim acostumat el telèfon, l'*ipod*, el televisor, el portàtil, la *blackberry*.

Empesos a desplegar centenars de noves amistats o relacions per *email* o pel *Facebook*; a batre totes les maratons esportives, solidàries o de divertiment; empesos a picotejar desenes de llibres que mai no podrem acabar, a zapejar pels infinits canals televisius,

a adaptar-nos a nous directius de les nostres destinacions laborals cada cop més precàries, a conèixer nous metges a la consulta del CAP, a descobrir noves teràpies pels nostres problemes. Empesos a començar sense acabar nous règims dietètics, a provar totes les seduccions de totes les modes gastronòmiques, a conèixer tots els vins, a descobrir totes les meravelles, a respondre a totes les injustícies del món, a consultar milions de pàgines d'Internet que mai esgoten les infinites possibilitats d'informació, a canviar de cercle d'amistats, a afrontar totes les epidèmies, a sobreviure a la informació de totes les corrupcions, a empatitzar amb tots els desastres del planeta i adaptar-nos als mil i un xarbotaments de la realitat mundial... Uf!!

L'excés d'ofertes de consum, de modes, de tendències, de canvis laborals, personals o col·lectius ens aclapa i ens ofega. Si el sistema econòmic, per sobreviure, ha de produir constantment objectes destinats a morir de seguida, també la nostra vida està formada per constants punts de vivència efímera, volàtil, eternament canviant.

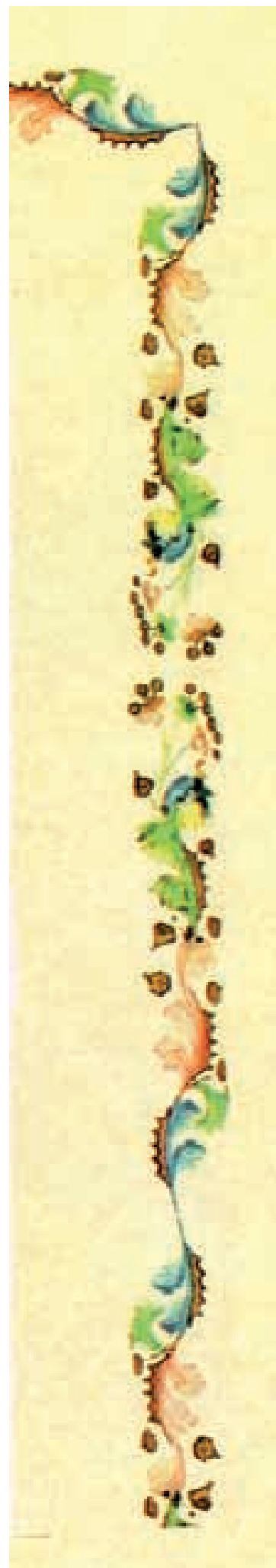
Quina diferència amb aquella vida del avis, entesa com a camí, com a itinerari! Aquella línia era contínua, constant, regular, coherent, uniforme, seguida, seqüencial i gairebé predeterminada des del bressol fins a la tomba. Dura o fàcil, justa o injusta era clara: creava costums, implicava una lògica, permetia una comprensió, presentava horitzons estables, permetia descripcions senzilles que els mestres i professors reproduïen amb lletra clara i rodona a les velles pissarres i era copiada tantes vegades com calgués a fi i efecte que els alumnes, dòcils o indòcils, aplicats o mandrosos, aprenguessin sense dubtes, ni complicacions innecessàries.

Estic descrivint no pas un passat remot, sinó el món dels meus pares. I, en realitat, de la meua pròpia infància. Només en el camp de la informació el canvi en els últims 30 anys ha estat més que espectacular, més que històric: ha estat un canvi de civilització. Potser el canvi de civilització més curt i intens, però també més determinant, de la història de la humanitat.

10. Deconstrucció de la família

Una altra característica que se suma a la fragmentació del relat individual és la deconstrucció de la família i la ruïna dels valors i circumstàncies del món tradicional (quietud, estabilitat, mites de transmissió oral, veïnatge, aïllament). Aquest canvi potser ha resolt el vell problema del patriarcat, però ha creat altres fonts de problemes: manca de referents, desestructuració familiar, idolatria de la infància, precocitat adulta dels adolescents, eterna adolescència de l'edat adulta...

Consegüentment, s'han multiplicat els clíxés de les identitats personals. Formar part d'un

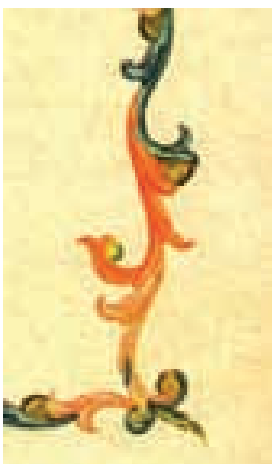
sexe, d'una edat, d'una opció sexual, d'una religió, d'un corrent de moda, d'una tribu urbana, d'una passió musical, d'una facció política s'ha convertit en la principal preocupació dels individus: trobar la seva "autèntica" identitat.

La identitat sembla el gran què del nostre temps. La gran il·lusió. Però, paradoxalment, la identitat personal és, en realitat, grupal (parroquial, que dirien els vells): gràcies als corrents mediàtics i de moda, però també a internet, la societat està disgregada no en un infinit nombre d'individus, com prediquen encara els liberals. Està fragmentada en una nombrosíssima gamma de disgregacions tribals, que sempre tendeixen a noves fragmentacions.

El cas de la identitat sexual és, potser, el més vistós, el més remarcats: la tria no és mai de caràcter individual, adquireix sempre la forma d'agrupació tribal. Així és com s'ha passat de la defensa de l'homosexualitat i de la transsexualitat, a subgrups cada vegada més específics.

11. *Homo videns*

La construcció d'identitats fonamentades en grups estètics, com els que

sembla que caracteritzen moltes formes d'identitat sexual, expressen una característica molt típica del nostre temps: la confusió entre realitat i ficció. És tan forta la pressió dels mitjans de comunicació de

massa en la vida quotidiana que, sense por a exagerar, es pot dir que aquests, (i concretament, allò que els periodistes ara anomenen "tendències") conformen els nostres comportaments en comptes de ser com abans passava, que, dels comportaments massius, se n'esdevenien determinades etiquetes.

Els mitjans de comunicació de massa, d'altra banda, han de "narrar" el que passa com si fos una novel·la, més ben dit, com si fos una pel·lícula o un videoclip. Cada vegada més, els blocs informatius dels telenotícies s'assemblen, pel que fa a la forma narrativa, als anuncis de publicitat. Els temes d'actualitat van evolucionant dia a dia de manera molt semblant a com evolucionen, en les sèries de ficció, els personatges i les situacions que els guionistes ideen.

Publicitat, ficció i notícies es barregen de tal manera en la programació televisiva (i fins i tot en els mateixos diaris), que formen un tot més definible en termes de ficció que no pas en termes de realitat. Vivim, per tant, en un món en què les fronteres entre la realitat i la ficció són borroses i molt permeables. Tinguem en compte que la definició típica de la bogeria era precisament la d'aquella persona que no sabia discernir entre realitat i ficció. D'alguna manera el nostre món ens porta a aquest estadi de confusió. Les espirals obsessives que, sigui al voltant d'una crisi política (procés estatutari), sigui al voltant de l'anunci d'una possible malaltia (vaques boges, grip A), són característiques d'aquesta confusió entre realitat i ficció; i impedeixen -fins a la persona més tranquil·la i distant- adoptar una posició racional, pausada i reflexiva, davant d'aquell fet que els mitjans narren amb velocitat i obsessió pròpies de la neurosi.

Una altra característica d'aquesta confusió entre realitat i ficció del nostre temps és el que alguns sociòlegs anomenen transhumanisme: aquesta tendència tan general -no solament en les noves generacions sinó en amplíssims sectors de la societat- d'experimentar mitjançant l'ordinador tota mena de relacions humanes: les relacions laborals, les d'amistat, les d'oci, diversió i distracció. Sabudíssim és que també porten aquesta experimentació en les relacions d'amistat i afecte; o en les de sexe.

La màquina és avui dia expressió de l'ideal de perfecció. Supera els límits de la natura, i ha adquirit gràcies a l'ordinador formes de vida que no van ser imaginades ni pels més fantasiosos creadors de ciència-ficció. Aquesta superació de la naturalesa a través de la màquina facilita la idealització dels aspectes més artificiosos de la condició humana.

El "Ciborg", barreja d'home i màquina ja no és una troballa dels còmics, sinó alguna cosa molt pròxima a la realitat de molta gent: des de la moda de les pròtesis mamàries fins a la selecció genètica del sexe dels infants, la màquina esdevé un ideal de perfecció que troba formes molt càndides de fetixisme, com ara la pretensió de superar la crisi de l'ensenyament amb la introducció d'ordinadors a les escoles.

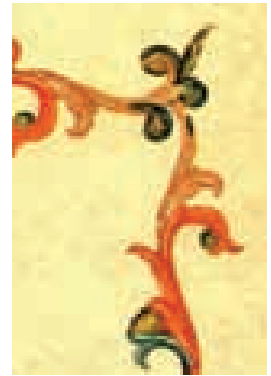
Sens dubte l'ordinador ha esdevingut en molts pocs anys un espai vital determinant. La velocitat de les comunicacions l'ha convertit en una eina de possibilitats alhora infinites i asfixiants. L'ordinador ens ha acostumat en poc temps a la immediatesa. Ha suprimit l'espera. Ha trencat els límits del temps.

També han trencat el límit del temps els moderns trens i automòbils. I, sobretot, la popularització de les líni-

es d'aviació de baix cost. El temps s'ha fet molt curt, malgrat que la realitat continua essent llarga. La dislocació que es produeix entre el nostre hàbit de velocitat i els límits que hi imposa la realitat tendeix a produir histèria, neguit, intemperància.

Per això cal concloure que l'espai és, en aquest nou temps de l'ordinador, alhora infinit (per les enormes possibilitats que ofereix), però també asfixiant: perquè el límit finalment, d'una manera o altra, acaba apareixent.

El món es percebut alhora com un mocador i com una presó.

12. Hipnosi

No és només la velocitat que facilita Internet o els vols barats, el que esborra les fronteres entre els límits de la nostra realitat i els deliris de ficció que permet la màquina, ho és també la hipnosi o la força suggestiva de les pantalletes que determinen avui dia la nostra vida quotidiana. La hipnosi que fomenten els ordinadors, el televisor, el mòbil, les consoles, l'*iPhone* i totes les variants possibles de la tecnologia amb pantalleta. El poder seductor de pantalles i pantalletes ens domina.

Amb un parell o tres de generacions els humans han passat de viure envoltats de molt poques imatges, a viure completament inundats d'imatges, literalment submergits en imatges. En el món medieval, la gent només trobava imatges en els retaules de les esglésies que tenien, precisament per la seva escassetat, una capacitat hipnòtica formidable. Avui dia, en poques hores d'ordinador o de televisió veiem més imatges que les que veien tres generacions enrere en tota la seva vida. El pas d'un món a l'altre ha estat tan ràpid que no pot sinó provocar vertigen. En tot cas segur que produeix hipnosi.

Les pantalles tenen una capacitat d'arrossegat-nos incalculable. I d'alguna manera han conformat una nova manera de situar l'home en el món, la principal característica de la qual és que l'individu no gestiona ni controla, ni posseeix les claus per dominar l'oceà d'imatges en el qual està submergit.

Una altra característica de les imatges és que depuren la realitat. A l'edifici de pisos on jo habito hi ha gent que només veu, generalment, TV3. N'hi ha d'altres que només veuen Tele 5 o

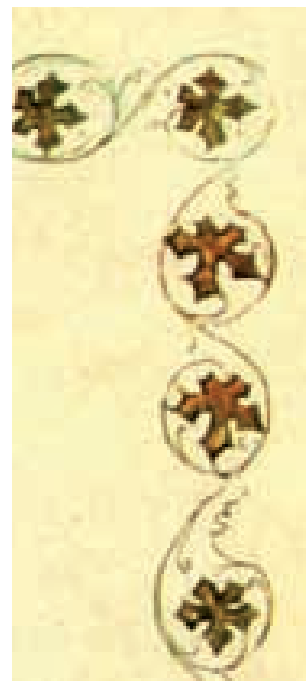
Antena 3; i hi ha un veí nascut al Marroc que acostuma a veure Al-Jazira. Cada un d'aquests canals conforma una pàtria. Una pàtria rodona i depurada dels ingredients i característiques de les altres. Ocupem una petita parcel·la de Girona però vivim en tres pàtries diferents.

Ara bé: quan sortim al carrer les tres pàtries són una i els ingredients de les pàtries en els mitjans de comunicació de massa estan depurats, xoquen i es confronten d'una manera que és potencialment conflictiva. La vivència mediàtica pot ser pura, però la realitat és impura.

Serveixi això d'exemple (potencialment perillós en l'àmbit de la política) per veure el xoc a que indueix la hipnosi d'aquests mitjans de comunicació, que ens fan viure una realitat que no té res a veure amb la realitat del carrer. Aquesta dislocació és font, no solament de conflictes socials, sinó de neurosis personals.

13. L'era de la imatge

Una altra característica del que anomenem l'era de la imatge és que els individus tendim a convertir-nos en actors. La moda (que temps enrere era un espectacle i un dictat estètic per a minories amb gran capacitat adquisitiva) és avui en fase d'apoteosi. La moda que abans condicionava lleugerament els comportaments i els vestits de la gent ara fa molt més que això. És un fenomen d'àmplies audiències. I encara més: s'ha convertit en el

referent vital de la majoria de la població. I encara més: s'ha convertit en una indústria potentíssima. I encara més: no solament determina les tendències en el vestit, en l'oci, en les idees i en els costums socials. També s'ha convertit en una de les metàfores del nostre temps. Una de les metàfores més representatives del nostre "ser social". En efecte, la passarel·la per on encara desfilen les models més sofisticades i elitistes s'ha transformat en el patró de referència simbòlic del nostre caminar en societat. Vivim perquè ens exhibim.

Existim en la mesura en què actuem.

La nostra aparença és la nostra identitat. Construïm la personalitat a partir dels trets exteriors: vestits, pentinats, maquillatges, pròtesis, líftings, operacions, règims dietètics. Tot allò que portem parla del nostre estatus, de la nostra suposada ideologia, de les nostres inquietuds, interessos o deliris.

Aquesta funció metafòrica de la moda és especialment visible entre els joves que avui (aprofundint característiques ja iniciades amb la cultura Pop i el Maig del 68) expliciten la seva pertinença social i la seva identitat personal. Una pertinença que respon, no pas a un discurs ideològic o a l'acció sinó a la tria d'una determinada opció tèxtil. Una manera de vestir (veritable uniforme de colla) determina la pertinença i la identitat grupal: els identifica amb una gent i els separa de l'altra.

El fenomen que ara descrivim va molt més enllà del que anomenem tribus urbanes, tot i que aquestes tribus són la quinta essència d'aquest procés que ha reconvertit les velles ideologies en simulacres estètics, en instruments de representació teatral.

La representació, tanmateix, és -en l'era de la imatge- una obligació social.

És molt difícil aïllar-se de l'obligació d'haver de representar el paper que exigeix l'apoteosi de la moda i el triomf de la indumentària.

Els mitjans de comunicació, d'altra banda, contribueixen d'una manera extraordinària a conformar les identitats socials en dos sentits: d'una banda, la representació dels actors televisius crea escola en la societat, els individus de la qual imiten el que hi veuen; de l'altra, la representació televisiva es converteix en el màxim ideal social, de manera que, com ja va suggerir Andy Warhol fa molts anys, l'èxit social es mesura amb la quantitat de minuts en que hom apareix en una pantalla.

L'ideal de representar a través de televisió o Internet davant de l'audiència esdevé la culminació d'aquesta infinita passarel·la teatral en què s'ha transformat la vida social.

Aquest fenomen de la representació segur que ha influït de manera molt decisiva a la multiplicació de les identitats personals. Recordem-ho: en diem personals, tot i que en realitat són grupals. Abans comentàvem la gamma de les identitats sexuals. Però podríem també referir-nos a la multiplicitat de sectes religioses, gnòstiques o pseudomístiques, a les idolatries al voltant de grups i cantants vius o morts, a les esmentades tribus urbanes, a les agrupacions de fanàtics de qualsevol causa (de la més pintoresca o "friki" a la més agressiva).

Sobretot gràcies a Internet, els cercles de tota mena d'addictes a qualsevol objecte, idea, pràctica o deliri construeixen un nou color a afegir a la infinita paleta dels colors disgregats del nostre temps. Els pretextos per agrupar-nos són infinits, però l'actitud és la

mateixa. L'individu contemporani busca obsessivament la comunió formal amb els que comparteixen els seus mateixos deliris.

14. L'autenticitat de la pròtesi

Si la representació és indissociable de la identitat contemporània, la pròtesi ha deixat de ser un complement, un ajut, un suport extern per convertir-se en element central.

L'obsessió per representar, actuar, o desfilat davant dels altres ha entronitzat no solament la pantalla televisiva o d'Internet com espai ideal de la vida social. No solament ha convertit la moda en la gran metàfora del nostre temps, sinó que ha convertit també la pròtesi (tèxtil o quirúrgica) en un element central. El que abans era considerat una limitació (haver de recórrer a una espatllera tèxtil per reforçar el perfil), ara es considera un joc imprescindible.

El triomf de la cirurgia estètica per recrear el cos d'acord amb uns determinats cànons de bellesa; la generalització de tota mena de tractaments per frenar o dissimular el pas del temps i la popularització de totes les trampes de la perruqueria, el maquillatge o la moda que abans estaven només a l'abast de minories, ha entronitzat la falsificació com a la nova forma d'autenticitat.

L'home i la dona contemporanis, alliberats de l'estigma de la naturalesa, busquen l'autenticitat en la recreació artificial del propi cos.

Un cos per ensenyar, un cos per triomfar socialment, un cos per sorprendre.

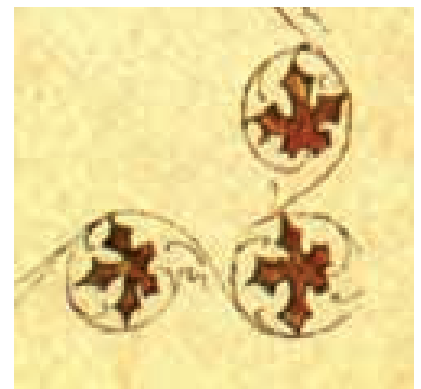
Michael Jackson seria l'heroi del nostre temps. L'últim Prometeu. Un heroi tràgic capaç de travessar les fronteres de l'edat, el sexe i la raça. D'ell, ja

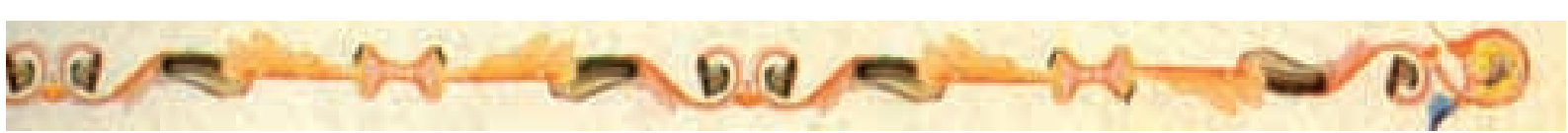
no sabem si era blanc o negre, nen o adult, home o dona.

No hi ha hagut cap altra icona més representativa del present que l'extravagància física de Michael Jackson: la raresa de la seva imatge l'allunyava, sí, dels cànons de la bellesa cinematogràfica que molts ciutadans encara avui persegueixen. Però la identitat de l'home obligat a actuar i representar amb la seva aparença física no es concreta només en l'obsessió dietètica que turmenta tants homes i dones del nostre temps. La identitat de l'individu contemporani obligat a actuar, a representar, s'expressa, com feia Jackson: rebutjant allò rebut. Rebutjant la naturalesa i l'herència genètica (rebutjant, en el fons, la idea que l'home és fill de la creació divina). La identitat de l'individu contemporani obligat a actuar es concreta en la recerca obsessiva d'una imatge que destaquí, que meravelli o que impacti en l'entorn.

L'obligació d'actuar porta molta gent (com va portar Michael Jackson) a la raresa, a la lletjor, a l'extravagància. Cosa que explica el retorn dels tatuatges, el regrés al primitivisme que expressen els pírcings i comportaments, poc o molt bàrbars, tan abundants en l'univers de les colles urbanes i en general en la cultura pop més actual.

L'exacerbació del físic (sigui per buscar la figura ideal, sigui per agrupar-te en una secta o grup de "lletgistes") és una mina de problemes. Els desajustaments alimentaris, les frustracions constants entre l'ideal bus-

cat i la realitat trobada, torturen dones i homes, adults i joves.

Però potser en el cas femení és on més clarament s'expressen les contradiccions de la identitat contemporània: la dona occidental d'avui ha assumit un notable nivell de llibertat personal, diem. I, en efecte, s'ha alliberat encara no completament però en bona part de la tutela masculina, de les esclavituds que imposava la societat patriarcal.

Però mentre aquest alliberament s'anava produint, altres esclavituds noves apareixien: l'obligació de lluitar contra el pas del temps (que fa de les arrugues un càstig), l'obligació de la bellesa (que fa de la lletjor una tara), l'obligació de vèncer la genètica (que converteix en vergonyosos els cossos que no responen al cànon).

15. La dictadura de l'audiència

En aquesta societat de la representació, la moda és la gran metàfora i és molt determinant la necessitat de tenir un cos o perfecte o molt sorprenent, dèiem. I els mitjans de comunicació de massa fan de passarel·la, de mirall, de teatre principal. El món que aquests mitjans creen es converteix en ideal en la mesura en què tots voldríem sortir-hi, tots hi voldrien el seu moment de glòria. I, a la vegada, és un món que ha d'alimentar com sigui les fantasies de l'audiència, per retenir-la fidelment. Cada un dels individus que formen una audiència aspiren a protagonitzar l'espai mediàtic. I formen en conjunt un gran poder. El poder de l'audiència que determina completament el sentit de les programacions, de les informacions.

Polítics i periodistes, principals actors dels teatres informatius han perdut tota la llibertat, convertits en

esclaus d'aquesta audiència que els tiranitza. Polítics i periodistes han esdevingut aduladors simpàtics, bufons que ens fan la cort sense parar, mendicants d'atenció. Són víctimes de la tirania de l'audiència que, com en el circ romà, pot decidir en un aplaudiment o en un xiulet la vida o la mort del mitjà.

No és estrany que la distracció, l'amenitat i la narrativitat siguin els valors suprems dels mitjans de comunicació de massa. Distreure, és a dir: entretenir. Amenitat, és a dir: divertir. Narrativitat, és a dir: explicar-ho tot com un conte, com una novel·la, com un serial.

El factor "entreteniment" defineix l'èxit o el fracàs d'un producte cultural. I el factor "narrativitat" acaba dominant la informació. Tot el que passa (des d'allò més irrellevant fins allò més important) acaba sent un conte que ha de ser explicat de manera entretinguda per mantenir l'atenció de l'audiència.

El rigor informatiu queda molt condicionat per l'obligació de l'amenitat. I la confusió dels límits entre el que distreu i el que és autèntic cada vegada és més gran. Les guerres han de ser explicades com una pel·lícula i no es distingeixen de la ficció. El trajecte d'un líder polític ha de ser explicat en clau de novel·la, amb els seus alts i baixos, amb els seus viatges a l'infern del fracàs i al cel de l'èxit. Qualsevol ruptura de l'estratègia narrativa afectaria les audiències.

Per tant, la veritat narrativa s'imposa a la veritat dels fets. Si els mitjans de comunicació de massa imposen aquestes normes, la política s'hi adapta, i l'audiència s'ho mira alhora despòtica i desganada. Ara interessada, ara desmenjada, canviant de canal al primer indicatiu d'avorriment.

Aquest procés que afecta tant a la política, també ha afectat molt a la cultura. Només les indústries que sobreviuen en el mercat de l'amenitat i de la distracció poden tenir continuïtat. Tot allò que no és amè, divertit o entretingut deixa de ser útil per les indústries culturals. El cànon acadèmic, l'alta cultura, o simplement la cultura que es produeix amb l'objectiu no de distreure, sinó de realitzar-se en profunditat, perden el ritme i lentament són abandonades al marge.

El triomf de les indústries culturals és el triomf de l'amenitat i és el fracàs del rigor, l'ambició estètica o la radicalitat creativa. Aquella tensió que en altres èpoques s'havia produït entre Shakespeare i qualsevol best-seller ha desaparegut. Ja no hi ha tensió, ja no hi ha dialèctica. Shakespeare i companyia ja només són útils si l'audiència els aplaudeix. Si no, desapareixen.

16. L'excés

Certament, la fascinació per l'excés caracteritza la condició humana. No només ara: ha passat sempre, a totes les èpoques. Ara veiem, per exemple, que la política només ens interessa (només se'n parla a les cafeteries) quan es produeix suposadament la màxima causa de la desafecció: un cúmul de històries relacionades amb la corrupció.

Amb l'11-S i l'11-M va quedar clar que només un gran assalt terrorista ens fa conscients de formar part d'una comunitat.

Només una malaltia greu provoca l'atenció a les desarticulades famílies actuals.

Només les mostres més extravagants de sexualitat aconseguen captar l'atenció de les audiències televisives que ja ho han vist tot.

I només les escombraries atrauen.

Tot el que és fatal, terminal, excessiu, tremend, colossal, terrorífic, capta l'atenció. I quan més soroll fa tot, més gran ha de ser el soroll que vulgui captar l'atenció, més excessiu.

En aquesta lògica de l'excés no és estrany que la informació generi diàriament tantes i tantes novetats. La novetat és com el consum per a la necessitat econòmica: són imprescindibles perquè la màquina continuï girant. El canvi perpetu que invoca sempre coses noves que s'acumulen immediatament a les anteriors ja envellides, defineix la lògica de l'excés.

17. Anorèxia reflexiva

En aquest context d'excés i novetats constants la reflexió es fa molt difícil. Consumim obligatòriament milers de dades, informacions, històries i novetats que no podem digerir. Les vomitem i adoptem davant de la realitat que creen els mitjans de comunicació de massa. Una completa absència de pensament. Una radical anorèxia reflexiva.

Una altra conseqüència d'aquest estat de coses és la trivialitat. Tot ha de ser jutjat i analitzat tan de pressa i enmig de tantes altres coses, que és impossible mantenir un punt de vista profund i reflexiu.

Tot és jutjat amb la mateixa trivialitat: el gol d'en Messi, el fracàs d'un cop d'estat, l'amenaça d'una grip, el futur del planeta, el nas operat de l'ex-dona d'un torero.

18. Síndrome de l'apocalipsi

Com que és tan difícil separar el gra de la palla en aquest món dominat per l'excés, és fàcil que qualsevol petit indicatiu es converteixi en un avís de catàstrofe. Sigui en virtut dels mecanismes narratius de la informació, sigui per la

necessitat de cridar més per tal de captar l'atenció, els mitjans de comunicació de massa aconseguen periòdicament reaccions emotives de caràcter històric.

Vivim en l'època de les catàstrofes: constantment apareixen pandèmies (de la sida a la grip mexicana), l'amenaça terrorista condiciona aeroports i provoca una incalculable despesa policial i suscita una perenne angoixa social. La por al col·lapse econòmic o l'arribada de la fi del món per causa d'una catàstrofe ecològica dominen el panorama existencial. En un món molt més segur que en èpoques passades (gràcies als avenços tecnològics) la gent se sent més insegura que mai.

La medicina contemporània ha aconseguit altíssimes cotes d'eficàcia, molts mals han desaparegut. I malalties difícilíssimes han estat, si no vençudes, notablement frenades. Tanmateix, la hipocondria, la por a emmalaltir és més forta avui que en cap altre moment de la història.

La hipocondria és una altra de les metàfores del present. Ho és en un sentit literal, en la mesura que la por a emmalaltir creix sense parar en la nostra societat.

Però ho és també en un sentit genèric: tota mena de pors fructifiquen al voltant de qualsevol mal real o irreal que ens assetja. Tan en l'aspecte mèdic com en l'aspecte policial, tan en l'higiene com en l'alimentació o la

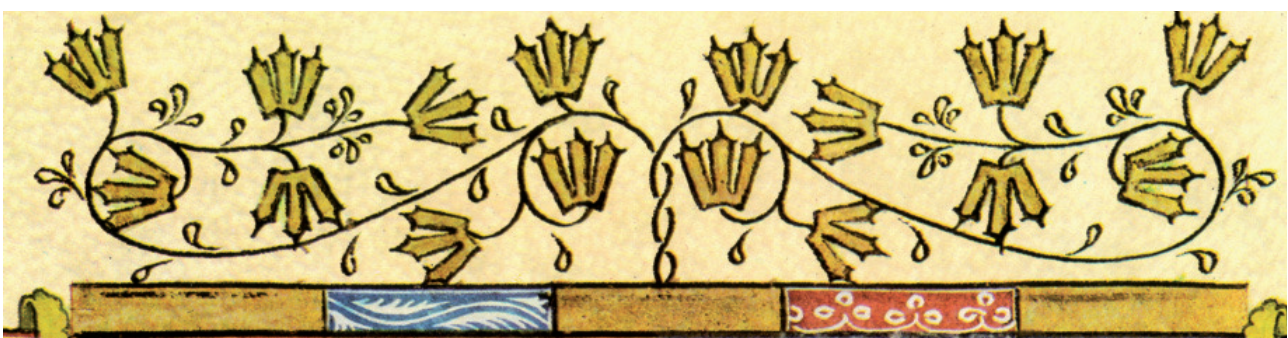
qualitat de vida, el món actual ens dona seguretats que no havien estat mai imaginades.

Paradoxalment, la por, la incertesa, l'angoixa, la histèria i tota mena de compulsius comportaments de temença ens assalten i ens dominen alimentats per les espirals que creen els mitjans de comunicació de massa, potser buscant ser escoltats, potser buscant la nostra atenció. És a dir, la nostra audiència. S'acosta l'Apocalipsi? O és que per damunt del gran soroll que fem només l'Apocalipsi ens pot captar l'atenció?

19. Ciència: última fe

Hem apuntat ara mateix que la confiança en el progrés de la medicina científica és molt baix, malgrat l'evident progrés que hi ha hagut en aquest camp. El fet és que la medicina contemporània suscita en el món actual una doble reacció, una reacció contradictòria.

D'una banda com a conseqüència dels límits que inevitablement la medicina actual encara té, ha aparegut un corrent molt popular (que anima molt les audiències) del qual ja hem parlat. El corrent que sospita de la medicina científica i confia cegament en el poder curatiu, màgic, ancestral, de les medicines anomenades alternatives. Aquest fenomen s'explica també en part per la caiguda de les creences religioses, substituïdes per una mena de sincretisme "màgic" que facilita la "narració" de

fantasies poc o molt subjectives al voltant de la vigència de la màgia tradicional.

El fet és que progressen amb gran força antigues supersticions barrejades amb fascinacions per la perduda cultura rural, l'indigenisme idealitzat del bon salvatge, per qual-sevol altra fantasia semblant que els mitjans de comunicació de massa cultiven perquè aconseguix captar sovint l'atenció. Aquest progrés de la superstició s'expressa, curiosament, disfressat de serietat científica. La majoria de les propostes curatives de la medicina alternativa, tot i partint de fantasies més o menys il·lusòries, té voluntat de presentar-se amb arguments i paraules tretes del llenguatge científic.

No és pas el moment de parlar-ne, però sí d'indicar fins a quin punt les limitacions de la ciència, en un món dominat per l'excés i la dictadura de les audiències, generen una reacció histèrica de desconfiança i una recerca de les solucions màgiques.

Aquesta desconfiança és compatible, tanmateix, amb una altra visió del paper de la ciència no menys important i influent. Caigudes totes les grans cosmovisions, dominada la raó pel sentimentalisme i la irracionalitat que predomina als mitjans de comunicació de massa (i que ells mateixos fomenten), la ciència apareix com l'últim reducte de la raó. Com l'últim castell encara no enrunat.

La ciència apareix als ulls de la ciutadania com l'última esperança del progrés. Un món millor, més sensat, més raonable, més ben organitzat potser no és possible, però sí un món salvat gràcies al

progrés científic de tots els mals que ens assalten i ens fan por.

A dintre d'aquest formidable castell de la ciència s'han produït en els últims anys avenços extraordinaris, especialment en el camp de la física i de la genètica. Els avenços genètics poden ser determinants per la resolució d'alguns mals que semblaven imbatibles. Però alhora generen interrogants colossals, no menys colossals que els avenços pròpiament dits. Avui ja seria possible, per exemple, si la ciència i la tècnica ho volguessin, fer realitat les quimeres que imaginaven els grecs: éssers fantàstics i sinistres, que sintetitzaven diverses formes animals.

Si els grecs i els egipcis imaginaven l'esfinx (barreja de lleó i humà) ara ja seria possible, perfectament, fer néixer homes amb ales o, sense fer-ho tan literari, robots de carn i ossos: una subespècie d'homínids capaços de realitzar aquelles tasques que els humans no volem realitzar. Robots de carn i ossos que farien inútils els esforços de la robòtica mecànica dels japonesos.

La bioètica impedeix de fer determinats experiments científics i -de moment!- frena la derivació de la medicina científica cap a la sinistra mitologia que he insinuat. Ara bé, en un context d'audiències tiràniques i de crisi dels valors de la Raó, ¿seria molt d'estranyar que en un moment determinat un corrent imparable imposés la necessitat de investigar en una determinada direcció que ara ens sembla èticament abominable?

20. La recreació d'Adam

Ha arribat l'hora de la recreació d'Adam. L'ésser humà, lliure de la tutela de Déu, i aferrat al progrés científic està en condicions de recrear la seva pròpia condició. Allò que era natural serà aviat artificial.

Abans ens referíem a la reconstrucció del cos, protagonista de la representació en les passarel·les mèdiques del nostre món. Però aquesta recreació pot ser molt més que d'aparença: pot ser també de caràcter genètic. De fet, ho està sent en alguns casos determinats. ¿Què és el que fa possible investigar en uns determinats aspectes i en altres no? La necessitat i el consens ètic de les societats actuals. Necessitat i consens ètic són dos factors molt inconcrets. Poden desplaçar-se en una línia o en una altra fàcilment. Pressionats per les exigències econòmiques o per la tirania de les audiències, des d'aquest punt de vista el moment és històric. Recrear l'humana condició des de l'arrel genètica. L'horitzó de possibilitats que s'obre al davant nostre és alhora apassionant i inquietant. Apassionant pel que pot resoldre. Inquietant pel que pot fer malbé, per les portes sinistres que pot obrir.

Per això és tan delicat obrir avui dia amb lleugeresa segons quines portes ètiques. Quan parlem de donar facilitats a la selecció genètica de la infància, quan festegem amb tanta naturalitat l'avortament, hem de procurar no perdre de vista que les solucions eugenèsiques que va considerar el nazisme poden aparèixer empeses per una altra mena de dictador: l'audiència.

Aviciada, adulada com hem dit que està l'audiència, pot exigir que es porti a terme allò que li ve de gust: allò que beneficia a la majoria, però deixa a les minories sense capacitat de defensa.

El mateix es pot dir de la celebració de l'eutanàsia: ¿en un món on els vells abunden i causen gran despeses assistencials i mèdiques, es pot assegurar que el que apareix com a defensa de

la dignitat no acabi obrint la porta a formes més o menys clares d'extermini? En un món dominat, no pas per la raó, sinó per les emocions, els debats socials que s'inicien no es pot saber com acabaran; ni si acabaran bé.

21. Les virtuts perdudes

Aquest és el diagnòstic. Destrucció definitiva de la casa natal. Crisi de les grans cosmovisions. Col·lapse del progrés. Fracàs de la Raó, imperi de les audiències emocionades. Impotència de l'humanisme i de la cultura. Hipnotitzats per les imatge, obligats a la representació, a la falsificació, a la pròtesi. Dominats per la moda i per audiències. Atrapats per identitats neotribals, infectats per la síndrome de la fi del món. Amenaçats i esperançats alhora pel progrés científic. Sense idees ni models que ens permetin saber com podem controlar, si més no, el procés: podríem parar l'excés? Aquest és el diagnòstic. Encara no ha nascut el metge que pot interpretar-lo, ni les autopistes ideològiques on avançar amb comoditat per les noves i desconegudes geografies.

Poca cosa podem concloure, ja ho hem dit al principi. Que cadascú n'extregui les conclusions que bonament cregui adients. Si més no, per avaluar quin és el seu capteniment individual en el context d'aquest món excessiu, emotiu i desconcertant.

Jo proposaria, per concloure, unes notes personals que em semblen útils per mantenir amb dignitat i lucidesa el tarannà personal enmig d'aquest paisatge desconcertant. No sabem on anem, però es tracta de continuar caminant sense fer el ridícul. Per això, suggereixo que, més que almar-se o

lamentar-se per l'evolució dels temps que corren, el que convé és plantar-hi cara individualment, recuperant algunes virtuts perdudes.

21.1. Estar-se'n

El verb el feia servir la meva àvia, que tot sovint deia. "D'això, avui me n'estic". Posem que fos xocolata. En tenia, però preferia no menjar-ne. Ara nosaltres prescindim de les coses per força: la crisi, per exemple, ens obliga a consumir menys; i, si ens hem d'aprimar, menjarem menys per aconseguir l'anhelat objectiu. L'àvia no: ella "se n'estava", no per manca d'una cosa (pobresa o crisi) o per aconseguir un determinat objectiu (aprimar-se): sinó per sentit de l'estalvi. Encara més: per educar contenció.

Contra l'excés del nostre temps, convé tornar a **estar-se** de moltes coses. Educar la contenció, l'austeritat personal. Frenar el desig, controlar-lo.

Evitar l'esclavitud del consum, allunyar-se de la fàbrica d'emocions, conquerir la llibertat prescindint dels dictats mediàtics o dels corrents dominants de les audiències.

Seria una petita victòria: recuperar la contenció perduda.

21.2. Ordre

Aquell que es prou fort per contenir-se, és capaç d'entendre que, en societat, no es pot matar tot el que és gras o tot el que ve de gust. Sense ordre, la Raó és impossible. En el tumult, les emocions es descorden encara més i més. L'instint emotiu de l'audiència, dicta per força un final apocalíptic. Ordre, per tant, per recuperar la llibertat de reflexió.

21.3. Diàleg, però no pas en el buit

Cal fer un esforç per retrobar la identitat pròpia. Tant la personal com la col·lectiva. Això implica un nivell de consciència, d'introspecció, d'autoanàlisi, d'esforç, de fre. I també de reconeixement de la pròpia tradició cultural.

En un món en què ja no existeix la "casa" o paisatge familiar, en un món dominat per modes, emocions induïdes pels mitjans de comunicació de massa, en un món dominat per aquelles formes de representació que emmascaren la recerca de la identitat, en aquest món, construir la identitat pròpia no es fa ni en dos dies ni en tres. L'emoció és instantània, però la raó és lenta i difícil. La construcció de la identitat obliga a un combat de soledat, de distància, de crítica, de paciència, d'autocrítica.

A l'hora d'establir el diàleg amb les altres identitats, és fonamental aquest primer pas del reconeixement de la pròpia identitat. Sigui en el pla interpersonal, sigui en el de les identitats socials o culturals. Aquesta moda emotiva de les "fusions" interculturals, dels multiculturalismes de disseny és un pur manierisme estètic. Els diàlegs de fusió implicarien un debat molt lent i laboriós. Implicarien com a primer pas fonamental del diàleg, el reconeixement propi.

No es pot dialogar o fusionar-se autoanul·lant la tradició cultural pròpia.

Els corrents emotius dominants se'ns emporten com l'aire que fa moure les veles, i ens fan canviar de rumb constantment. "Sabem d'on venim, però no sabem on anem", dèiem al començament, referint-nos al món en general. Però és evident que, des d'un punt de vista personal, no solament, cal saber d'on es prové, sinó allà on es vol anar.

Cal decidir el full de ruta. Potser el món actual no deixarà avançar en la direcció buscada, però renunciar-hi per "estar a la moda", seria ben grotesc.

Només després d'haver analitzat d'on es ve i on es vol anar, el diàleg amb l'altre, amb els altres, és possible.

Només després de saber d'on es ve i on es vol anar, hom pot buscar la manera de trobar-se amb els altres i posar en comú els seus fulls de ruta.

21.4. Concòrdia

Sense identitat no hi ha diàleg, acabem de dir. Però de diàleg n'hi ha d'haver. Per cultivar la concòrdia i evitar les confrontacions.

Moltes de les coses que hem dit sobre les tendències del món actual poden portar a la crispació i a la violència. Recordem, per exemple, el que dèiem sobre l'ascens de la violència gratuïta. Doncs bé, per oposar-se als corrents violents, el foment de la concòrdia és imprescindible. De vegades, davant la fragmentació social i cultural no és fàcil articular un discurs ideològic o polític que generi un contrapès als corrents de la discòrdia. En aquest punt, la nostra responsabilitat individual és ineludible.

Enzensberger, en el llibre *Perspectives de guerra civil*, suggereix que, a la creixent violència gratuïta, cal oposar-hi una resistència personal, individual. Hi ha violències que no ho semblen però ho són. Per exemple: la d'embrutir els carrers públics, la de fer malbé l'espai comú. Enzensberger proposa en aquest cas, collir papers de terra, col·locar les bosses d'escombraries a dins dels contenidors (naturalment no solament les nostres deixalles, també les que els bàrbars han deixat per terra). Es tractaria de militar en petits detalls de la vida quotidiana

per no deixar que l'incivisme progressi sense obstacle.

Plantar cara amb detalls de civilització al progrés de la barbàrie.

21.5 Responsabilitat individual

Atès que és tan difícil construir una alternativa, la responsabilitat individual és més important que mai. Una característica que no hem citat d'aquest temps és el fet que la major part d'individus reclamen dels poders la solució de tots els seus problemes. El procés d'infantilisme és colossal. I té a veure amb el que hem comentat de l'imperi de les emocions i amb l'actitud despòtica i arbitrària de les audiències.

La tendència a convertir-nos en nens que ens queixem i reclamem atencions, ens allunya de l'edat adulta, és a dir del pensament crític. Tot allò que sigui reforçar el nostre compromís personal, enfortir la nostra personalitat individual, i la nostra capacitat d'enfrontar-nos a la confusió del present amb la voluntat de regir els passos propis, tot això, té sentit.

En la mateixa línia és important reforçar la idea del mèrit, la culpa i l'esforç personals. Potser els vents de la història s'emportaran aquests valors, però no té sentit renunciar-hi abans d'hora. Són valors de la nostra millor tradició cultural. Són valors que expliquen el progrés, la civilització, l'humanisme... Són valors que expliquen també, la pervivència d'una tradició cultural i lingüística catalana. De fet són els valors que han caracteritzat la menestralia catalana o la immigració andalusa i d'altres parts d'Espanya a Catalunya. Són valors que expliquen perquè vam arribar on vam arribar, perquè ens en vam sortir. Són valors que potser no serviran en el futur. Però que, si més no, ens donen sentit mentre caminem enmig de la boira.